

De luwte

6.1 Binnenplaats van garageboxencomplex (Daan Fontaine en Janca Van Wesemael)

Meulestedsesteenweg als ruggengraat van een luwtenetwerk

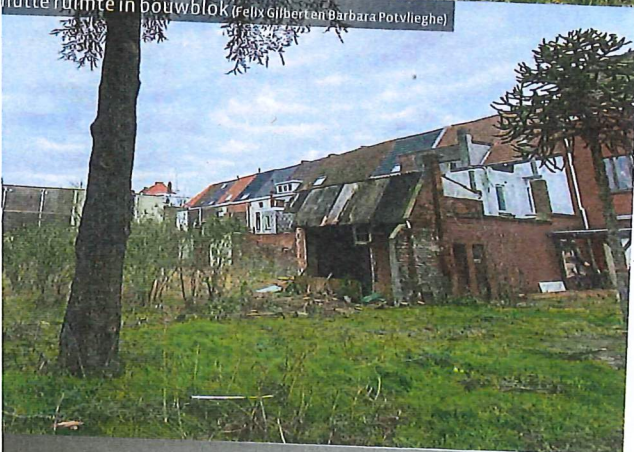
JASPER BOUSSAERT EN ROBIN DE RIDDER [VOORLAND – OUD-STUDENTEN MASTER STEDENBOUW EN RUIMTELIJKE PLANNING KU LEUVEN-FACULTEIT ARCHITECTUUR]
HANS LEINFELDER [KU LEUVEN-FACULTEIT ARCHITECTUUR], GEERT PEYMEN [GEERT PEYMEN ARCHITECTUUR / KU LEUVEN-FACULTEIT ARCHITECTUUR]

54 | De stad kan overweldigend zijn. Bewust of onbewust gaan mensen op zoek naar plekken waar ze even aan drukte, lawaai, blikken van anderen of een overvloed aan prikkels kunnen ontsnappen. Voor sommigen kan de eigen tuin zo'n plek zijn, maar anderen zijn aangewezen op de publieke ruimte, zoals tijdens de coronacrisis eens te meer is gebleken. Vanuit deze vaststelling introduceerden Geert Peymen en Pleuntje Jellema in 2017 het concept 'luwteplek': een plek waar het stadsgewoel even stilvalt.¹

¹ G. Peymen en P. Jellema, De luwteplek: Een ruimtelijk onderzoek naar stilte, rust en verstillingsplekken in de stad, s.l., Peymenjellema, 2017, 128 p.

Op vraag van de Stad Gent onderzocht een groep studenten uit de bacheloropleiding Interieurarchitectuur (IAR) van de Faculteit Architectuur van KU Leuven² in het voorjaar van 2020 dit concept op het terrein, in de Gentse wijk Muide-Meulestede. In aanvulling daarop onderzochten wij, twee studenten uit de masteropleiding Stedenbouw en Ruimtelijke Planning, samen met onze docent, welke rol het geheel van uwteplekken op de schaal van de wijk kan spelen. We gaan ervan uit dat luwte almaar belangrijker zal worden in de stad van de

Atmaca Seyma, Baudart Nina, Brughmans Marthe, Callebaut Paulien, De Blander Febe, De Ruyck Fien, Devos Noline, Fontaine Daan, Glibert Felix, Lemaître Virginie, Maebe Timme, Merckaert Jordi, Potvlieghe Barbara, Van Braekel Emma, Van Landegem Basil, Van Wesemael Janca, Vandenweghe Annelies, Verkest Florence en Volckaert Renée, onder leiding van Geert Peymen.

toekomst³ en dat andere steden het voorbeeld van Gent zullen volgen. Daarom stellen we een opschaling voor: van 'luwteplek' naar 'luwtenetwerk'.

Een eerste verkenning

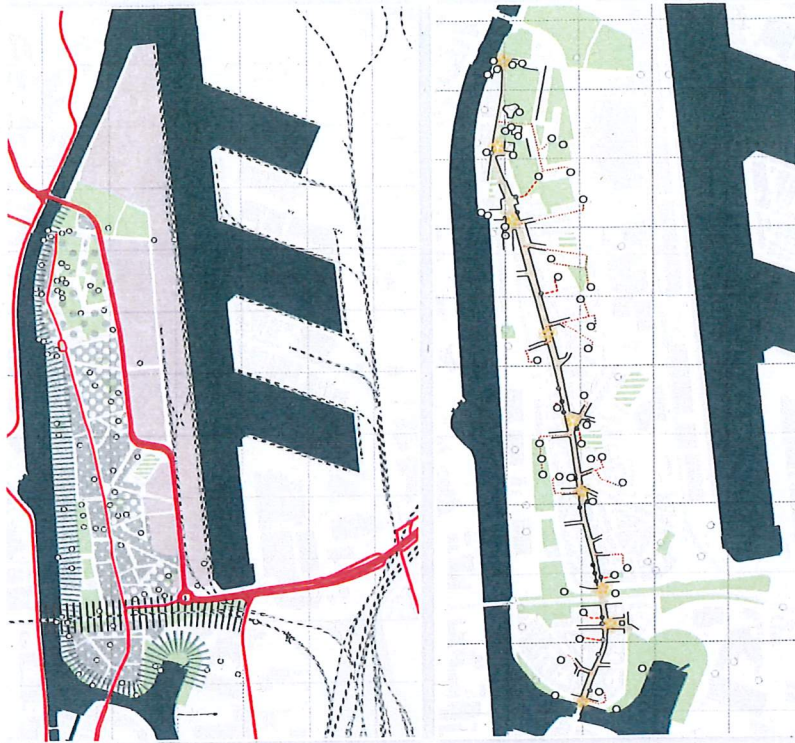
Luwte zit soms in een klein hoekje. Wie zoekt, zal het overal kunnen vinden: het afdakje waaronder we een sigaret roken, het binnenpleintje waar niemand ons yogaoefeningen ziet doen, de stiekeme wandelroute waar we de buurman niet tegenkomen – vaak onverwacht, en zeer subjectief. De studenten IAR gingen daarom in een eerste fase het terrein op om potentiële luwteplekken binnen Muide-Meulestede te inventariseren (fig. 1-3). Die verkenning leverde 84 plekken op die onderling vaak sterk verschilden: een vergeten groen plekje tussen bouwblokken, maar ook het dak van een sociale woontoren, een 'pleintje' tussen garageboxen of de verschillende waterkanten van de wijk. Een onderzoek van Stad Gent uit 2017⁴ gaf gelijkaardige resultaten: een grote variatie in types, locaties, kenmerken. De vraag wordt dan natuurlijk waar we met die verscheidenheid aan luwteplekken naartoe moeten. Oplijsten? Categoriseren naar typologie? Vanuit stedenbouwkundig perspectief hebben we ervoor gekozen om te vertrekken vanuit de ruimtelijke concentratie of spreiding van de plekken binnen de wijk (fig. 4). Opvallend is de concentratie van luwteplekken rond bepaalde assen in Muide-Meulestede: het merendeel ervan staat in verbinding met het water in het westen, de spoorweg in het zuiden, de centraal gelegen Meulesteedsesteenweg (dunne rode N-Z-lijn) of – in mindere mate – de meer oostelijk gelegen Port Arthurlaan (dikke rode N-Z-lijn). Elk van deze assen is dan ook te beschouwen als de ruggengraat van een potentieel luwtenetwerk. In wat volgt nemen we de Meulesteedsesteenweg als case.

Luwtenetwerk Meulesteedsesteenweg

Sommige netwerken zijn uit zichzelf al luw. Zo ontlenen plekken en routes langs de waterlijn hun luwe karakter aan het water en vormen ze door de relatie daarmee een overduidelijk netwerk. Het kan op het eerste gezicht dan ook verbazen dat een dichtbebouwde en drukke straat als de Meulesteedsesteenweg, zonder zichtbare aanwezigheid van open ruimte, eveneens drager van

³ Zie <https://www.desiredspaces.be/contributions-bijdragen>.

⁴ <https://stad.gent/sites/default/files/page/documents/Rapport%20onderzoek%20luwteplekken.pdf>

4 NTHESE MUIDE MEULESTEDE

- water
- invloedsfeer water
- spoor
- invloedsfeer spoor
- weg
- bedrijf
- voorhaven
- open ruimte al stip in bebouwd weefsel
- heterogene mix bebouwing- open ruimte
- bebouwing als stip in open ruimte
- publiek gebruiksgroen
- semi- publiek gebruiksgroen
- potentiële luwteplek (IAR)

4 Luwteplekken en potentiële twerken in Muide-Meulestede

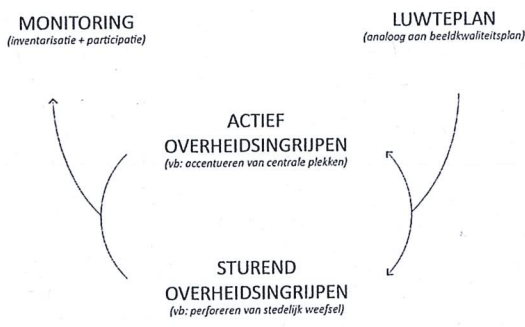
5 ANALYSE MEULESTEEDSESTEENWEG: RUGGENGRAAT VAN HET LUWTENETWERK

- wegbaan steenweg
- visuele grens van steenweg
- publiek gebruiksgroen
- semi- publiek gebruiksgroen
- potentiële luwteplek (IAR) langs steenweg
- potentiële luwteplek (IAR)
- op te laden punt steenweg
- perforatie in bebouwd weefsel:
- leegstaand pand
- poortgebouw
- vrije kavel
- steeg
- connectie luwteplek- steenweg: doorsteek (via perforatie)
- omweg (via zijstraat)

5 Meulesteedsesteenweg als ruggengraat van een luwtenetwerk

een luwtenetwerk kan zijn. Maar luwte kan ook ontstaan uit contrast: wie zich op een drukke plaats bevindt, zal instinctief op zoek gaan naar kalmere plekken in de onmiddellijke omgeving. Daarbij is de typologie van die plekken niet eens zo belangrijk, zolang ze maar als vluchtoord kunnen dienen voor de drukke steenweg.

De kaart van Muide-Meulestede (fig. 5) geeft alle geïnventariseerde luwteplekken weer die omwille van hun ligging met de steenweg in verbinding (kunnen) staan. Hoewel enkele plekken in direct contact staan met de straat, bestaan er voor het merendeel van de overige plekken drempels die de leesbaarheid van het netwerk bemoeilijken. Ze zijn bijvoorbeeld onzichtbaar vanaf de straat (visuele drempel), niet rechtstreeks toegankelijk (fysieke drempel), of ze worden niet als luwteplek herkend (gevoelsmatige drempel). Soms kan een gebrek aan leesbaarheid positief zijn: de charme van een luwteplek schuilt deels in de verborgenheid ervan. Maar overdreven onleesbaarheid kan ook zorgen voor het gevoel dat er te weinig luwte aanwezig is in het gebied. Rond de Meulesteedsesteenweg neigt de balans in de richting 'onleesbaar'. We onderzoeken dan ook enkele manieren om het netwerk te versterken.

6 Componenten van een luwtebeleid

Netwerkversterking

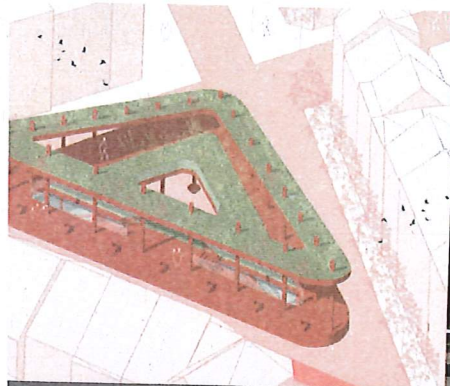
ACCENTUEREN — Door ankerpunten te accentueren kan de aanwezigheid van luwte in een netwerk voelbaar worden gemaakt (fig. 7). Visuele hints nodigen de bezoeker uit om op ontdekking te gaan en ook eens een zijstraat in te slaan. Een uniforme kleur- of vormtaal van luwteplekken, al dan niet verwijzend naar de symboliek ervan in de omgeving, kan op een subtiele manier voor leesbaarheid zorgen, waardoor bezoekers verleid worden op zoek te gaan naar nieuwe luwteplekken. Specifieke wegwijzers naar luwteplekken zijn daarentegen af te raden omdat ze de ontdekking van zo'n plek minder persoonlijk maken.

PERFOREREN — Er bestaat nogal wat variatie in de connecties tussen luwteplekken en de steenweg. De duidelijkste verbinding zie je uiteraard wanneer luwteplekken rechtstreeks aan de straat gelegen zijn (fig. 8). Vaak liggen ze echter verborgen achter de bebouwing, die voornamelijk uit rijwoningen bestaat en een barrière vormt tussen het straatbeeld en het achterliggende gebied. De connectie kan dan twee vormen aannemen.

De eerste is een perforatie in het weefsel, bijvoorbeeld via een braakliggende grond, een poort in een gebouw (fig. 9) of een smal steegje tussen twee huizen (fig. 10). Dit type verbinding kan een luwteplek zichtbaar en toegankelijk maken vanaf de straat, maar het is daarom nog niet meteen duidelijk of het wel toegestaan is om de doorsteek te maken: gaat het om privédomein of om een publiek toegankelijke luwteplek? Dit ambigue karakter kan voor een gevoelsmatige drempel zorgen.

Een tweede type indirecte verbinding verloopt via een omweg (fig. 11). Het gaat dan om luwteplekken in de directe omgeving die niet zichtbaar zijn vanaf de steenweg en alleen maar bereikbaar zijn via een zijstraat die als zodanig niet tot het netwerk behoort. De connectie ontbreekt dan zowel visueel en fysiek als gevoelsmatig.

Luwteplekken kunnen op meerdere manieren met de omliggende straten verbonden zijn, zolang ze maar niet al te veel een transitfunctie aannemen. Bijkomende perforaties kunnen helpen om het netwerk te versterken (fig. 12), maar zijn in bestaand weefsel vaak gewoonweg niet mogelijk of onredelijk duur: zo zullen de kosten van een onteigening zelden opwegen tegen de voordelen ervan op het vlak van luwte. Onderhandelingen tussen de overheid en de eigenaar over een (al dan niet tijdelijke) doorsteek zullen van groter belang zijn. Wanneer een nieuwe perforatie echt niet mogelijk is, kan het accentueren van een omweg een alternatief zijn.

Accentueren van centraal punt (Jordi Merckaert)

FIG 8 Visueel en fysiek verbonden luwteplek

FIG 9 Doorsteek via 'poort'

Doorsteek via steeg

FIG 11 Omweg langs zijstraat

FIG 12 Perforatie in het stedelijk weefsel, doorsteek via leegstaand pand (Basil Van Landegem)

Aanbevelingen voor een luwtebeleid

In een lokaal luwtebeleid vallen meerdere componenten te herkennen (fig. 6).

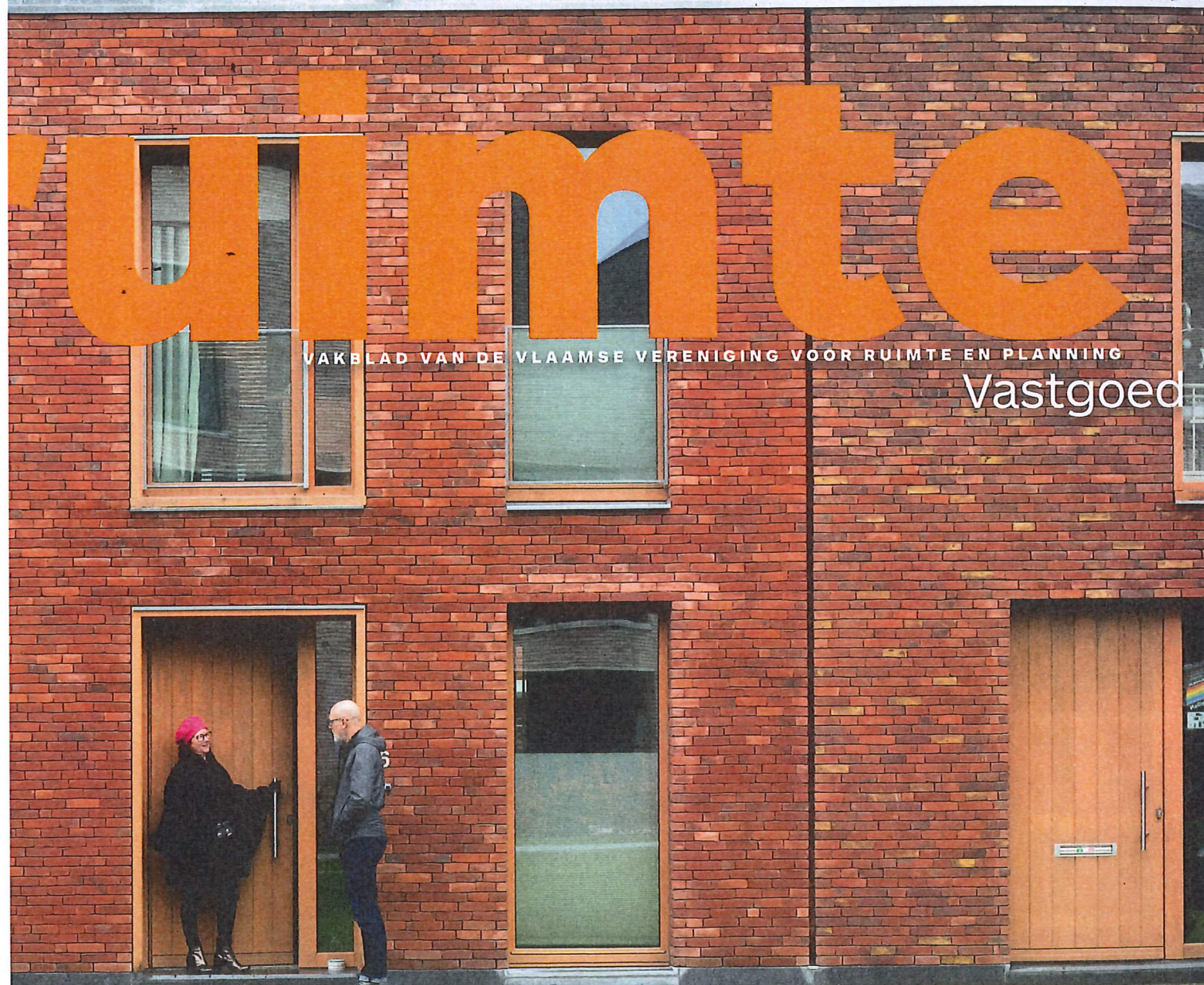
MONITORING — Met het participatief onderzoek naar luwteplekken nam Stad Gent een eerste stap. Voor een goed luwtebeleid is het monitoren van bestaande luwteplekken, (deels) vanuit de beleving van buurtbewoners, dan ook essentieel. De resultaten uit de stadswijde bevraging doen echter vermoeden dat bevragingen beter op wijkniveau georganiseerd zouden kunnen worden – luwteplekken spelen eerder een rol binnen een wijk dan binnen de stad. Je zou je bijvoorbeeld kunnen afvragen of het stedelijk natuurreserveat Bourgoyen-Ossemeersen, dat door veel Gentenaars werd genoemd, wel in zijn geheel een luwteplek mag heten. Voorts kan de monitoring best op een periodieke of zelfs permanente basis plaatsvinden: nieuwe luwteplekken ontstaan spontaan, iedere nieuwe wijkbewoner kan weer andere plekken luw vinden.

LUWTEPLAN — Vanuit de monitoring zal een groot aantal luwteplekken gedetecteerd worden die dan in een volgende fase aaneengeschakeld kunnen worden tot luwtenetwerken. Zelf onderzochten we de Meulesteedsesteenweg als een heterogeen netwerk van verschillende types luwteplekken rond een relatief drukke centrale as. Op figuur 4 is echter te zien dat er nog verschillende andere mogelijkheden zijn. Zo kan ook de waterlijn of een spoorweg als spil van een homogeen luwtenetwerk dienen. Of men een netwerk als een heterogeen dan wel als een homogeen netwerk wil benaderen, hangt af van de rol die men luwte wil laten spelen in het stedelijk beleid: een homogeen netwerk kan bijvoorbeeld een bepaalde wijkidentiteit accentueren. Hoe dan ook is het raadzaam de bevindingen van de analyse te verwerken in een beleidsinstrument dat we hier een 'luwteplan' noemen.

Naar analogie met een beeldkwaliteitsplan bevat het luwteplan

geen bindende regels, maar geeft het wel een visie op de gewenste ontwikkeling van het luwtenetwerk weer. Beleidsinstrumenten als stedenbouwkundige verordeningen of RUP's bieden minder ruimte om luwte als maatwerk voor individuele projecten te benaderen. Voor het netwerk Meulesteedsesteenweg zou het luwteplan er ongeveer kunnen uitzien als de kaart op figuur 5: een voorstelling van het netwerk met zijn bestaande en potentiële verbindingen. Naast die conceptschets geeft het instrument ook best aan waar en hoe kan ingegrepen kan worden.

ACTIEF EN STUREND OVERHEIDSOPTREDEN — Op vlak van uitvoering geldt het principe *less is more*: wanneer een subtiele ingreep volstaat, hoeven de grove middelen niet bovengehaald te worden. Ankerpunten in het luwtenetwerk op en langs de steenweg (een kruispunt, de waterkant, een spoorwegberm) bevinden zich meestal op publiek domein en kunnen door de overheid worden ingericht. Voor de luwteplekken en hun verbindingen die zich vaak op (semi-)privaat domein bevinden, ligt dat evenwel een stuk moeilijker: daar verdient een sturend overheidsoptreden de voorkeur. Het luwteplan kan er als leidraad dienen om bij toekomstige ontwikkelingen met de bouwheer te onderhandelen over stedenbouwkundige lasten in de omgevingsvergunning. In beide gevallen zal het voornamelijk gaan om het creëren van bijkomende doorsteken die het netwerk versterken. Voorts zou het plan ook als uitgangspunt voor subsidieoproepen kunnen dienen. Naar analogie en in samenhang met de Gentse subsidies voor tijdelijke invulling, kunnen bijvoorbeeld subsidies verleend worden aan wie luwtenetwerken op eigen terrein versterkt: het neerhalen van een schutting die de toegang naar een luwteplek belemmert, het aanbrengen van een gevelbank, *street art*, ... Het luwteplan biedt dan een duidelijk kader om binnen de veelheid aan mogelijke initiatieven de leesbaarheid van het netwerk te verzekeren.

VAKBLAD VAN DE VLAAMSE VERENIGING VOOR RUIMTE EN PLANNING

Vastgoed

sponsors

De werking van de VRP en de publicatie van Ruimte zijn mogelijk dankzij volgende hoofdsponsors:

BOUWMEESTERMAITREARCHITECTE

TEAM
VLAAMS
BOUWMEESTER

volgend nummer

TE > jaargang 13 | nummer 52 | december 2021 - januari - februari 2022 | verschijnt vier keer per jaar ■ **VRP-BESTUUR** > Jan Baelus | Griet Celen | Marjolijn Claeys | Oswald Devisch | Griet
ick | Steven Hoornaert | Maarten Horemans | Filip Lagiewka | Dirk Lauwers | Kristien Lefebber | Sylvianne Van Butsele | Sylvie Van Damme | Ann Verhetsel | Kathleen Van de Werf | Els Nulens ■
REDACTEUR RUIMTE > Koen Raeymaekers ■ **EINDREDACTIE** > Piet Piryns ■ **KERNREDACTIE 'VASTGOED'** > Ann Verhetsel | Peter Vermeulen ■ **REDACTIERAAD** > Tom Coppens
ald Devisch | Liese Loverix | Bernard Hubeau | Hans Leinfelder | Marc Martens | Peter Renard | Peggy Totté | Maarten Van Acker | Jan Van Alsenoy | Sylvie Van Damme | Hendrik Van Geel | Peter Vermeulen
Vloerbergh | Elisabeth Wouters ■ **VERANTWOORDELIJKE UITGEVER** > Kathleen Van de Werf | Damplein 27 | 2060 Antwerpen ■ **REDACTIEADRES** > VRP-secretariaat | Damplein 27 | 2060 Antwerpen |
59 00 | info@vrp.be ■ **VORMGEVING** > lu'cifer ■ **DRUK** > drukkerij Bulckens ■ **ABONNEMENT** > Ruimte is in het VRP-lidmaatschap inbegrepen. Een los nummer kost € 30. | meer info op www.vrp.be